

ПРОЦЕСУАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗГЛЯДУ СПРАВ ЩОДО ОБМЕЖЕННЯ ЦИВІЛЬНОЇ ДІЄЗДАТНОСТІ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ, ВИЗНАННЯ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ НЕДІЄЗДАТНОЮ (ОКРЕМІ АСПЕКТИ)

З 1 вересня 2005 р. набрав чинності новий ЦПК України, прийнятий 18 березня 2004 р. Прийняття нового ЦПК України стало для держави важливим кроком подальшого розвитку судової реформи, вдосконалення цивільного судочинства, судового захисту, приведення правосуддя в Україні до міжнародних стандартів.

Оновлення норм ЦПК України і внесення до нього деяких змін та доповнень викликало необхідність наукового аналізу та роз'яснення змісту норм ЦПК України відносно справ окремого провадження взагалі та справ про обмеження цивільної дієздатності, визнання фізичної особи недієздатною зокрема.

В новому цивільному законодавстві частково змінені підстави щодо обмеження фізичної особи у дієздатності, визнання фізичної особи недієздатною. Чинний ЦК України, на відміну від ЦК 1963 р., ввів нову підставу для обмеження дієздатності — психічний розлад. Новелою чинного ЦК України є те, що позбавити дієздатності можна і малолітню особу, яка має часткову дієздатність, і неповнолітню особу, яка має неповну цивільну дієздатність.

Окремі аспекти розгляду справ про обмеження цивільної дієздатності фізичної особи, визнання фізичної особи недієздатною розглядалися у роботах В. Д. Блажеєва, І. Н. Пятилетова, Н. В. Комарова, А. В. Усталової, І. В. Удальцової, Ю. С. Червоного, Д. М. Чечот, М. Х. Хутиз, С. Я. Фурси, М. Й. Штефана та ін. Однак до теперішнього часу немає єдиної точки зору щодо визначання кола осіб, які можуть бути заявниками у справі про обмеження цивільної дієздатності фізичної особи або визнання фізичної особи недієздатною, щодо можливості участі у судовому розгляді осіб, які обмежуються у цивільній дієздатності стосовно даної категорії справ та ін.

Розгляд справ про обмеження фізичної особи у дієздатності, обмеження неповнолітньої особи у дієздатності, визнання фізичної особи недієздатною здійснюється судом у порядку окремого провадження відповідно до глави 2 розділу IV ЦПК України.

Дієздатність — здатність фізичної особи своїми діями набувати цивільних прав і самостійно (власними діями) їх здійснювати, створювати для себе цивільні обов'язки і самостійно їх виконувати (ст. 30 ЦК України). Таким чином, цивільна дієздатність пов'язується із якістю психомоторної діяльності й, зокрема, з психічним станом людини. Лише здатна усвідомлювати значення своїх дій людина може належним чином здійснювати свої права та виконувати прийняті юридичні обов'язки.

Відповідно до ст. 36 ЦК України підставами для обмеження цивільної дієздатності фізичної особи є психічний розлад, який істотно впливає на її здатність

усвідомлювати значення своїх дій та (або) керувати ними та зловживає спиртними напоями, наркотичними засобами, токсичними речовинами тощо і тим самим ставить себе чи свою сім'ю, а також інших осіб, яких вона за законом зобов'язана утримувати, у скрутне матеріальне становище.

Таким чином, ЦК України ввів нову підставу для визнання особи обмежено дієздатною, яку не передбачав ЦК УРСР 1963 р., — психічний розлад, який суттєво впливає на її здатність усвідомлювати значення своїх дій та (або) керувати ними. Це стосується осіб, які хворіють психічною хворобою, наприклад тяжкими формами шизофренії, олігофренії та ін. Психічні захворювання — це хвороби головного мозку, що виявляються у різних розладах психічної діяльності — продуктивних (марення, галюцинації, афективні розлади) та негативних (випадіння або ослаблення психічної діяльності), а також загальних змінах особистості [1].

Зловживання громадянином спиртними напоями або наркотичними засобами саме по собі достатньо свідчить про необхідність втручання в його дії з боку держави, однак цивільне право не має за мету лікування осіб від алкоголізму чи наркоманії, як і не має за мету покарати їх за подібні зловживання. Регулювання майнових стосунків у ситуації з громадянами, які зловживають спиртними напоями і наркотичними засобами, припускає втручання держави тільки за умови, що цей громадянин своїми діями ставить у скрутне матеріальне становище себе або свою сім'ю. Таким чином, обмеження дієздатності має за мету захист майнових інтересів сім'ї та конкретної людини.

Вирішуючи питання про те, чи призводить зловживання громадянином спиртними напоями до скрутного матеріального становища його сім'ї, суди часто порівнюють заробітну плату заявника та заінтересованої особи. При цьому може виявитись, що в заявника вона набагато більша, ніж у заінтересованої особи. Але все ж таки якщо суд встановить, що особа здійснює відчуження майна, витрачає заробітну плату на придбання спиртних напоїв і в зв'язку з цим знаходиться на утриманні заявника, він може обмежити його в дієздатності [2].

Під зловживанням слід розуміти систематичне пияцтво, а також надмірне вживання алкоголю, наркотиків. Перше означає залежність людини від алкоголю — хворобу, друге непомірність при вживанні алкоголю, відсутність культури вживання алкогольних напоїв. Є випадки ускладнення хворобливого стану людини внаслідок вживання алкоголю, що виявляється у її агресивності, схильності до буйства [3].

Варто відзначити, що на відміну від ст. 15 ЦК УРСР перелік фактичних підстав обмеження у дієздатності доповнено зловживанням токсичними речовинами.

Вживання токсичних речовин може призводити до різних короткотермінових суб'єктивно позитивних психічних станів, які супроводжуються множинними психічними та соматоневрологічними розладами з порушенням поведінки та соціальним зниженням.

Перелік підстав для обмеження дієздатності фізичних осіб в законі невичерпний. Так, крім зазначених підстав, у сучасних умовах можна говорити

також про введення додаткових підстав, зокрема, поставити в скрутне матеріальне становище свою сім'ю можна і ризикованим веденням підприємницької діяльності, і невтримним колекціонуванням і т. ін.

Враховуючи розширене тлумачення ст. 36 ЦК України, можна дійти висновку, що в сучасних умовах можливо обмежити дієздатність фізичних осіб і у вищезазначених випадках.

Підставою для визнання фізичної особи недієздатною є хронічний, стійкий психічний розлад і як наслідок — нездатність усвідомлювати свої дії та (або) керувати ними.

Хронічний, стійкий психічний розлад кваліфікується як тяжкий психічний розлад. Так відповідно до ст. 1 Закону України «Про психіатричну допомогу» тяжкий психічний розлад — розлад психічної діяльності (затямарення свідомості, порушення сприйняття, мислення, волі, емоцій, інтелекту чи пам'яті), який позбавляє особу здатності адекватно усвідомлювати оточуючу дійсність, свій психічний стан і поведінку.

В юридичній літературі деякі автори зазначають, що визнання фізичної особи недієздатною можливо і щодо фізичної особи, яка до цього вже була обмежена у дієздатності внаслідок психічного розладу, котрий суттєво впливав на її здатність усвідомлювати значення своїх дій та (або) керувати ними за умови, якщо її психічний стан значно погіршився, а психічний розлад набув характеру стійкого, хронічного [4].

Заява про обмеження цивільної дієздатності фізичної особи, у тому числі неповнолітньої особи, чи визнання фізичної особи недієздатною подається до суду за місцем проживання цієї особи, а якщо вона перебуває на лікуванні у наркологічному або психіатричному закладі, — за місцем знаходження цього закладу. Змінити підсудність неможливо.

Місце проживання недієздатної особи є місцем проживання її опікуна або місцезнаходження відповідної організації, яка здійснює щодо неї опіку.

Відповідно до ст. 237 ЦПК України справа про обмеження цивільної дієздатності особи може бути відкрита за заявою членів сім'ї, органу опіки та піклування, наркологічного або психіатричного закладу; про визнання фізичної особи недієздатною — за заявою членів її сім'ї, близьких родичів, незалежно від їх спільного проживання, органу опіки та піклування, наркологічного або психіатричного закладу; про обмеження права неповнолітньої особи самостійно розпоряджатися своїм заробітком, стипендією чи іншими доходами або позбавлення їх цього права — за заявою батьків (усиновлювачів), піклувальників, органу опіки та піклування. Даний перелік осіб, які мають право звертатися з заявою до суду, є вичерпним.

У науковій літературі та судовій практиці питання про склад сім'ї особи, яка обмежується у цивільній дієздатності, є актуальним. У законодавстві немає єдиного тлумачення поняття сім'ї та її членів. Так ст. 3 СК України визначає, що сім'я є первинним та основним осередком суспільства та сім'ю складають особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки. В ч. 4 ст. 3 СК України зазначені підстави виникнення

сім'ї: шлюб, кровне споріднення, усиновлення, а також на інших підставах, не заборонених законом і таких, що не суперечать моральним засадам суспільства. І.В. Жилінкова стверджує, що сім'я — це об'єднання осіб, які пов'язані між собою спільним побутом та взаємними правами та обов'язками [5].

Терміни «сім'я», «члени сім'ї» та похідні від них використовуються широко та нема єдиного поняття. Тому можна вважати важливими ознаками сім'ї, членства в сім'ї такі, як кровна спорідненість, родинні зв'язки, шлюбні відносини, але положення про встановлення батьківства, викладені у ст. ст. 125, 126 Сімейного кодексу України, не дають підстави для визнання ознаками сім'ї наявності фактичних шлюбних відносин. Відповідно ст. 26 Сімейного кодексу України вводить до правового обігу поняття родичі по прямій лінії, повнорідні та неповнорідні брати й сестри, а у розділі V Сімейного кодексу України вжито термін «інші родичі», до яких віднесено прадіда, прабабу, діда, бабу, брата, сестру, а також вітчима й мачуху дитини та осіб, які постійно виховували дитину й утримували її як члена своєї сім'ї, надаючи їй систематичну матеріальну допомогу.

У процесуальній літературі існує така точка зору, що правом на відкриття провадження у справі про визнання громадянина обмежено дієздатним користуються тільки ті члени сім'ї, які спільно проживають з даною особою і ведуть спільне господарство [6]. Д. М. Чечот стверджує, що таким правом користуються лише ті члени сім'ї, що проживають з даною особою і які у результаті зловживання спиртними напоями або наркотичними засобами ставляться у важке матеріальне становище. Працездатна особа, що проживає окремо, не має права на порушення справи, оскільки поведження громадян не може ставити її у важке матеріальне становище [7].

В ч. 2 ст. 3 СК України підкреслено, що подружжя вважається сім'єю і тоді, коли дружина та чоловік у зв'язку з навчанням, роботою, лікуванням, необхідністю догляду за батьками, дітьми та з інших поважних причин не проживають спільно. Дитина належить до сім'ї своїх батьків і тоді, коли спільно з ними не проживає. І. М. Пятилетов вважає, що роздільне проживання з особою, що є членом сім'ї, не завжди пов'язане з повною матеріальною незалежністю. Що стосується питання про те, ставлять або не ставлять зазначені зловживання цих осіб у важке матеріальне становище, то ці факти підлягають з'ясуванню при розгляді справи і передумовою права на порушення справи не можуть бути [8].

У зв'язку з виникненням такої необхідності в судовій практиці, Конституційний Суд України постановив рішення від 3 червня 1999 р. № 5/п [9] про офіційне тлумачення терміна «член сім'ї». В рішенні Конституційний Суд України висловив ту позицію, що поняття члена сім'ї слід тлумачити залежно від галузі законодавства.

Е. М. Ворожейкін вважає, що не може бути кількох визначень поняття «сім'я» для різних галузей права, воно повинно бути єдиним [10]. О. П. Сергєєв вважає навпаки, що є різні підходи к поняттю сім'ї в юридичному сенсі в окремих галузях права [11].

Відповідно до ч. 1 ст. 238 ЦПК України особа, яка обмежується у дієздатності, може поставити у скрутне становище не лише членів сім'ї, а й інших осіб, якщо вона за законом зобов'язана їх утримувати. Так ст. 76 СК України передбачаються випадки, коли після розірвання шлюбу особа має право на утримання. В даному випадку особи, які розірвали шлюб, не вважаються сім'єю, але мають право на пред'явлення заяви про обмеження цивільної дієздатності до суду, якщо особа, яка їх утримає, зловживає спиртними напоями, наркотичними та токсичними засобами.

До осіб, які можуть подати заяву до суду про визнання фізичної особи недієздатною, належать члени її сім'ї, близькі родичі, незалежно від їх спільного проживання, орган опіки та піклування, психіатричний заклад. На відміну від чинного ЦПК України, ЦПК УРСР 1963 р. передбачав, що справа про визнання фізичної особи недієздатною може бути розпочата за заявою членів її сім'ї, профспілок та інших громадських організацій, прокурора, органів опіки і піклування, психіатричного лікувального закладу. Так і Постанова Пленуму Верховного Суду України № 3 від 28 березня 1972 р. «Про судову практику в справах про визнання громадянина обмежено дієздатним чи недієздатним» (із змінами, внесеними постановою від 25 травня 1998 р. № 15) у п. 2 передбачає, що повнолітні члени сім'ї громадянина, інтересів яких безпосередньо стосується порушення справи про визнання його обмежено дієздатним або недієздатним, беруть участь у процесі як заявники й у тому випадку, коли вони самі звертаються до суду, і у випадку залучення до справи у зв'язку із заявою, поданою в їх інтересах профспілкою або іншою громадською організацією, прокурором, органом опіки та піклування, психіатричним лікувальним закладом. Таким чином, необхідно зазначити, що дана норма застаріла та суперечить чинному законодавству. Так, наприклад, відповідно до Закону України «Про об'єднання громадян» від 16 червня 1992 р., громадським об'єднанням є добровільне громадське формування, створене на засадах єдності інтересів для сумісної реалізації громадянами своїх прав та свобод, призначені сприяти розвитку політичної і громадської активності, творчої ініціативи. Щодо прокурора, то, як зазначалося вище, перелік осіб, які можуть подати заяву до суду про визнання фізичної особи обмежено дієздатною чи недієздатною відповідно до ст. 237 ЦПК України, є вичерпним та прокурор у даний перелік не входить. Зазначена норма є спеціальною, яка регулює порядок відкриття провадження у справі про визнання фізичної особи обмежено дієздатною чи недієздатною, тому загальна норма про право прокурора на звернення до суду (ч. 1 ст. 45 ЦПК України) в даному випадку не застосовується.

Заявниками у справах про обмеження права неповнолітньої особи самостійно розпоряджатися своїм заробітком, стипендією чи іншими доходами або позбавлення них цього права, можуть бути батьки (усиновлювачи), піклувальники, органи опіки та піклування, тобто особи, на яких за законом покладені обов'язки по забезпеченню особистих немайнових і майнових прав та інтересів малолітніх, неповнолітніх осіб, а також повнолітніх осіб, які за станом здоров'я не можуть самостійно здійснювати свої права і виконувати обов'язки.

Заява про обмеження цивільної дієздатності фізичної особи чи визнання фізичної особи недієздатною повинна відповідати вимогам, передбаченим у ст. ст. 119, 238 ЦПК України.

Після прийняття справи починається її провадження до судового розгляду. На даній стадії суддя повинен сприяти у витребуванні необхідних доказів та залучити до участі у справі всіх заінтересованих осіб.

Доказами у справах про обмеження дієздатності фізичної особи можуть бути показання свідків, акти органів внутрішніх справ, документи про дохід сім'ї (довідка про заробітну плату, стипендію, пенсії і т.п.) й кількість її членів (довідка з місця проживання про склад сім'ї), характеристика особи, відносно якої ставиться питання про обмеження дієздатності, а також інші матеріали, що підтверджують факти зловживання спиртними напоями чи наркотичними засобами і характеризують матеріальне становище сім'ї.

Доказами у справах про визнання фізичної особи недієздатною можуть бути: висновок судово-психіатричної експертизи, довідки з медичної установи, довідка про поставлення на облік в психіатричній установі, виписка з історії хвороби та інші докази, які підтверджують, що громадянин унаслідок психічного розладу не здатний усвідомлювати значення своїх дій і (або) керувати ними: показання свідків, матеріали слідчих органів, раніше проведені судово-психіатричні експертизи і т.п.

У процесі підготовки до судового розгляду справи про обмеження цивільної дієздатності фізичної особи чи визнання фізичної особи недієздатною суддею вирішується питання про обов'язкове притягнення до участі у справі як заінтересованих осіб усіх повнолітніх членів сім'ї особи, щодо якої порушується питання про обмеження дієздатності чи визнання її недієздатною.

В порядку підготовки справи про визначення фізичної особи недієздатною ст. 239 ЦПК України передбачено призначення судово-психіатричної експертизи.

Судовий розгляд справ про обмеження цивільної дієздатності фізичної особи чи визнання фізичної особи недієздатною здійснюється за загальними правилами цивільного судочинства з певними особливостями. Дані справи розглядаються колегією у складі одного судді і двох народних засідателів.

Справи про обмеження цивільної дієздатності фізичної особи чи визнання фізичної особи недієздатною суд розглядає за участю заявника та представника органу опіки та піклування. Питання про виклик фізичної особи, щодо якої розглядається справа про визнання її недієздатною, вирішується в кожному випадку судом з урахуванням стану її здоров'я.

М. Й. Штефан вважає, що фізична особа, щодо якої ставиться вимога про обмеження її у дієздатності чи визнання недієздатною, бере участь у справі як заінтересована особа [12]. На наш погляд, дану особу не можна відносити до заінтересованих осіб. Якщо суд в судовому засіданні визнав явку громадянина, щодо якого розглядається справа, можливою з урахуванням стану його здоров'я, але він не з'явився, суд має право розглядати справу за його відсутності при додержанні вимог, передбачених ЦПК України.

У судовій практиці постало питання про можливість застосування щодо цієї категорії справ інституту заміни неналежної сторони належною.

Відповідно до п. 2 Постанови Пленуму Верховного Суду України від 28 березня 1972 р. № 3 «Про судову практику в справах про визнання громадянина обмежено дієздатним чи недієздатним» (із змінами, внесеними постановою від 25 травня 1998 р. № 15), якщо під час розгляду справи буде встановлено, що заяву подано неправомочною особою, суд повинен, не закриваючи провадження у справі, обговорити питання про заміну неналежного заявника належним виходячи з вимог ст. 105 ЦПК, 1963 р.

Чинний ЦПК України не встановлює можливості здійснити заміну неналежного заявника належним, а лише передбачає можливість заміни неналежного відповідача (ст. 33 ЦПК України), так і Постанова Пленуму Верховного Суду України від 12 червня 2009 р. № 2 «Про застосування норм цивільного процесуального законодавства при розгляді справ у суді першої інстанції» в п. 8 ч. 2 не передбачає можливості заміни позивача за ініціативою суду. Тобто інститут заміни неналежного заявника ЦПК України не передбачений. Отже, суд, установивши в судовому засіданні, що заяву подано неналежним заявником, розглядає справу до кінця і відмовляє заявнику в задоволенні заявлених вимог як особі, яка не володіє правами та обов'язками у правовідносинах, що виникли.

При розгляді справ про визнання фізичної особи обмежено дієздатною чи недієздатною актуальним є питання про можливість відмови заявника від своїх вимог і наслідки такої відмови.

В даному випадку І. В. Удацьова справедливо зазначає, що відмова від заяви здійснюється у загальному порядку і у випадку її прийняття судом провадження у справі закривається [13].

Відповідно до ч. 6 ст. 235 ЦПК України у разі виникнення спору про право цивільне під час розгляду справи окремого провадження суд залишає заяву без розгляду і роз'яснює заінтересованим особам, що вони вправі подати позов на загальних підставах. Дане положення є загальним та не поширюється на справи про визнання фізичної особи недієздатною. Одночасно зі спором про цивільне право питання про недієздатність фізичної особи може вирішуватися судом лише в тому разі, коли спір виник після смерті цього громадянина.

Суд за результатами розгляду справи ухвалює рішення про обмеження цивільної дієздатності фізичної особи (у тому числі обмеження або позбавлення права неповнолітньої особи самостійно розпоряджатися своїми доходами) чи визнання фізичної особи недієздатною, встановлює над нею відповідно піклування або опіку і за поданням органу опіки та піклування призначає їй піклувальника чи опікуна.

Відповідно до ст. 60 ЦК України суд встановлює опіку над фізичною особою у разі визнання її недієздатною і призначає опікуна за поданням органу опіки та піклування. Суд встановлює піклування над фізичною особою у разі обмеження її цивільної дієздатності і призначає піклувальника за поданням органу опіки та піклування.

Рішення суду в справах про визнання фізичної особи обмежено дієздатною або недієздатною повинно відповідати вимогам ст. ст. 213, 215 ЦПК України. У резолютивній частині рішення слід зазначати висновок суду про визнання фізичної особи обмежено дієздатною чи недієздатною або про відмову в задоволенні заявлених про це вимог.

Судові витрати, пов'язані з провадженням справи про визнання фізичної особи недієздатною або обмеження цивільної дієздатності фізичної особи, відносяться на рахунок держави. Суд, установивши, що заявник діяв недобросовісно без достатньої для цього підстави, стягує із заявника всі судові витрати.

Фізична особа вважається недієздатною з часу набрання законної сили рішенням суду про визнання її недієздатною, але у випадках, коли від часу виникнення недієздатності залежать певні правові наслідки, суд на прохання осіб, які беруть участь у справі, з урахуванням висновку судово-психіатричної експертизи й інших даних про психічний стан фізичної особи, в рішенні може зазначити, з якого часу фізична особа є недієздатною.

Рішення суду після набрання ним законної сили надсилається органу опіки та піклування.

Відповідно до ч. 2 ст. 241 ЦПК України суд за заявою органу опіки та піклування чи особи, призначеної піклувальником або опікуном, у місячний строк звільняє її від повноважень піклувальника або опікуна і призначає за поданням органу опіки та піклування іншу особу, про що постановляє ухвалу. Суд за заявою особи, над якою встановлено піклування, може звільнити піклувальника від його повноважень і призначити за поданням органу опіки та піклування іншого піклувальника, про що постановляє ухвалу.

Суд розглядає питання про звільнення опікуна або піклувальника в судовому засіданні з повідомленням заінтересованих осіб. Неявка цих осіб не перешкоджає розгляду питання про звільнення опікуна або піклувальника.

Зміст даної норми не дає нам відповіді, як саме повинна розглядатись справа про звільнення опікуна або піклувальника, самостійно чи в межах справи, по якій ухвалено рішення про обмеження цивільної дієздатності фізичної особи чи визнання фізичної особи недієздатною.

Підбиваючи підсумки, хотілось б наголосити, що зазначений вище перелік проблемних питань не є вичерпним. Слід констатувати низку суттєвих проблем правового регулювання судового порядку щодо справ про обмеження цивільної дієздатності фізичної особи, визнання фізичної особи недієздатною, що потребують подальшого дослідження.

Література

1. Большая медицинская энциклопедия. Т. 21. — Изд. 3-е. — М.: Сов. энцикл., 1983. — С. 316–325.
2. Житкевич Л. Ограничение дееспособности граждан, злоупотребляющих спиртными напитками / Л. Житкевич, Ю. Лутченко // Социалистическая законность. — 1984. — № 8. — С. 47–48.
3. Цивільне право України: підручник. У 2 кн. Кн. 1 / О. В. Дзера, Д. В. Боброва, А. С. Довгерт [та ін.]; за ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнецової. — К.: Юрінком Інтер, 2002. — С. 95.
4. Цивільне право України: підручник. У 2 т. Т. 1 / за заг. ред. В. І. Борисової, І. В. Спасибо-Фадєєвої, В. Л. Яроцького. — К.: Юрінком Інтер, 2004. — С. 101.

5. Сімейне право України : підручник / за ред. В. І. Борисової, І. В. Жилінкової. — К. : Юрінком Інтер, 2004. — С. 49.
6. Хутиз М. Х. Признание гражданина недееспособным или ограниченно дееспособным : автореф. дис. ... канд. юрид. наук / М. Х. Хутиз. — М., 1968. — С. 9; Усталова А. В. Судопроизводство по делам о признании гражданина недееспособным или ограниченно дееспособным : автореф. дис. ... канд. юрид. наук / А. В. Усталова. — М., 1975. — С. 10.
7. Чечот Д. М. Неисковые производства / Д. М. Чечот. — М. : Юрид. лит., 1973. — С. 126.
8. Пятилетов И. М. Признание гражданина ограниченно дееспособным / И. М. Пятилетов. — М., 1980. — С. 23.
9. Конституційний Суд України: правові заходи, рішення та ухвали. — К., 1999.
10. Белякова А. М. Советское семейное право / А. М. Белякова, Е. М. Ворожейкин. — М., 1974. — С. 33.
11. Гражданское право : учебник. Т. 3 / под ред. А. П. Сергеева, Ю. К. Толстого. — М. : Проспект, 1999. — С. 281.
12. Штефан М. Й. Цивільне процесуальне право України : підруч. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл. / М. Й. Штефан. — К. : Ін Юре, 2005. — С. 442.
13. Проблеми теорії та практики цивільного судочинства : монографія / В. В. Комаров, В. І. Тертишніков, В. В. Баранкова [та ін.] ; за заг. ред. В. В. Комарова. — Х. : Харків юрид., 2008. — С. 451.

Анотація

Волкова Н. В. Процесуальні особливості розгляду справ щодо обмеження цивільної дієздатності фізичної особи, визнання фізичної особи недієздатною (окремі аспекти). — Стаття.

Стаття присвячена комплексному дослідженню процесуальних особливостей розгляду і вирішення цивільних справ про обмеження цивільної дієздатності фізичної особи, визнання фізичної особи недієздатною.

Ключові слова: дієздатність, обмеження цивільної дієздатності фізичної особи, визнання фізичної особи недієздатною, судовий розгляд, цивільне судочинство.

Аннотация

Волкова Н. В. Процессуальные особенности рассмотрения дел об ограничении гражданской дееспособности физического лица, признание физического лица недееспособным (отдельные аспекты). — Статья.

Статья посвящена комплексному научному анализу процессуальных особенностей рассмотрения и разрешения гражданских дел об ограничении гражданской дееспособности физического лица, признание физического лица недееспособным.

Ключевые слова: дееспособность, ограничение гражданской дееспособности физического лица, признание физического лица недееспособным, судебное разбирательство, гражданское судопроизводство.

Summary

Volkova N. V. Remedial Features of Disposal of Legal Proceeding about Restriction of Civil Capacity of the Physical Person, a Recognition of the Physical Person Not Capable. — Article.

The article is devoted to the complex research of procedural peculiarities of the civil cases review and resolution connected with the restriction of individual civil capacity, individual incapacity recognition.

Keywords: Capacity, limitation of individual civil capacity, recognition of individual incapacity, the court proceedings, civil proceedings.